

***Thesei-Physei* Geriliminde Doğal Hukuk Anlayışı, Adalet Kavramı ve Hukuk Felsefesi**

Cansu Atilla*

Özet: Adalet nedir sorusu, tarih boyunca en çok sorulan, üzerinde en fazla durulan soruların başında gelmiş, adalet kavramının devingen yapısı, toplumdan topluma değişen anlamı da bu soruya değişik yanıtların verilmesine neden olmuştur. Adalet kavramı, içeriği bir o kadar dolu olmasına rağmen bir o kadar da içinin doldurulmasını bekleyen kavram olarak kendini göstermiştir. Toplumsuz bir yaşam nasıl ki artık insanlar için mümkün olamayacaksa, adaletin olmadığı bir toplum düzeninden bahsedilebileceği fikri de mümkün gözükmemektedir.

Hukuk, toplum düzenini sağlayan kurallar ve bu kuralların adil bir şekilde uygulanışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukukun temel kavramlarından biri olarak adalet kavramı, doğal hukukun özü, sosyal düzenin korunması şeklinde nitelenirken, bu yapının tamamını hukuk felsefesi kendi çatısı altına alarak sormaya, sorgulamaya çalışmıştır. Adalet, hukukun mihenk taşı iken hukuk felsefesinin içeriğini oluşturan doğal hukuk anlayışı da adaleti gerçekleştirmeye çalışarak hukuku bu felsefi düşünce içinde harmanlamaktadır. Bu yüzden adalet kavramının hukuk felsefesindeki yerine değinebilmek için doğal hukuk anlayışının hangi şartlar altında nasıl ortaya çıktığına ışık tutmak gerekir. Çalışmaya bu nedenle sofistlerin başlatmış olduğu *thesei-physei* ayrımıyla başlayacağım. Bu ayrımın tarihi süreç içerisinde nasıl bir değişim geçirdiğine değinirken aynı zamanda adalet kavramının, doğal hukuk anlayışı içindeki değişim ve gelişimine de ışık tutmaya çalışacağım.

Anahtar Kelime: Adalet, *thesei-physei*, doğal hukuk, hukuk felsefesi.

---

*İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğrencisi

***Thesei-Physei* Geriliminde Doğal Hukuk Anlayışı, Adalet Kavramı ve Hukuk Felsefesi**

Hukuk, toplum düzenini sağlayan kurallar ve bu kuralların adil bir şekilde uygulanışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukukun temel kavramlarından biri olarak adalet kavramı, doğal hukukun özü, sosyal düzenin korunması şeklinde nitelenirken, bu yapının tamamını hukuk felsefesi kendi çatısı altına alarak sormaya, sorgulamaya çalışmıştır. Adalet, hukukun mihenk taşı iken hukuk felsefesinin içeriğini oluşturan Doğal Hukuk anlayışı da adaleti gerçekleştirmeye çalışan hukuku, bu felsefi düşünce içinde harmanlamaktadır. Bu yüzden adalet kavramının hukuk felsefesindeki yerine değinebilmek için doğal hukuk anlayışının hangi şartlar altında nasıl ortaya çıktığına ışık tutmak gerekir. Bu amaçla çalışmaya sofistlerin başlatmış olduğu *thesei-physei* ayrımıyla başlayacağım. Bu ayrımın tarihi süreç içerisinde nasıl bir değişim geçirdiğine değinirken aynı zamanda adalet kavramının, Doğal Hukuk anlayışı içindeki değişim ve gelişimine de ışık tutmaya çalışacağım.

Doğal Hukuk, modern hukukun gelişmesinde ve uluslararası hukukun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle Doğal Hukuk öğretisinin dayandığı temel, ne olduğu yönündeki sorular sürekli sorulmuş ve fakat bu soruların, net ve tek bir cevaba ulaşmadığı görülmüştür. Yunan düşüncesiyle şekillenmeye başlayan Doğal Hukuk öğretisi, temeline her yerde her zaman geçerli adalet idesini sağlayacak hukuku bulmayı amaç edinmiştir. Ahlak ve siyaset alanında ön plana çıkan ve felsefenin en önemli sorularından biri olan “adalet nedir, “neye dayanmaktadır”, “nasıl sağlanır” gibi soruların hukuki ve evrensel ayağını oluşturan Doğal Hukuk öğretisinde, “adalet” kavramının salt bir tanımı yapılamamıştır. Bunun sonucu ortaya çıkan zorluk ise Doğal Hukuk alanının genişlemesine neden olmuştur. Diğer taraftan Doğal Hukuk öğretisi içinde ortaya çıkan farklı görüşler, dönemin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya atılan farklı fikirler, adaleti gerçekleştirme ve uygulama alanında da değişimlere ön ayak olmuştur.

Doğal Hukuk öğretisinin ilk çıkış zamanına baktığımızda, bu öğretinin ilk adımlarını, antik çağ dönemine kadar götürebilmekteyiz.

“Yunan düşüncesinde Doğal Hukuk, görünüşünde kaos ve çatışma bulunan fakat düzen isteğini de taşıyan dünyayı, akli ilkelere bağlamak amacına yönelmiştir. Yunan düşüncesi bu nedenle, tabiata göre adil olanla, geleneğe ve yazılı hukuka göre adil olan arasında bir ayırım yapmaya çalışmıştır.” (Güriz, 1999:149) Bu ayırımı yaparken de kuramlarının temellerini iki kavram üzerine inşa etmişlerdir: *Thesei* ve *physei*.

Peki, antik çağ döneminde *Thesei* ve *physei* kavramları arasında farkın ortaya çıkmasında ne gibi gelişmeler etkili olmuştur, *thesei* ve *physei* bu ayırım yapılmadan önce nasıl ele alınmaktaydı?

Yunancada *physis* terimiyle karşılanan doğa, Sokrates öncesi filozofların ilgilerinin merkezindeydi. “Yunan düşünürleri, doğada aklın bulunuşunu, doğa dünyasında var olan, varlığı doğa bilimini olanaklı kılan kurallılığın ya da düzenliliğin kaynağı olarak görüyorlardı.” (Çotuksöken, 2006) *Physei*, eski Yunanda, doğa yasaları olarak yani doğadan gelen diye ele alınmıştır. Doğa yasaları değişmez olana işaret etmektedir. Doğa yasaları her zaman var olmuş ve var olacak kanunlar olarak kendini göstermiştir. Onun dayandığı nokta ilk olarak tanrılar olarak bilinmekte ve tanrılar tarafından konulmuş, uyulması zorunlu olan kuralları içinde barındırmaktaydı. *Thesei* ise insan tarafından koyulan yasalar olarak ele alınmıştır. Antik Yunan’da ise yasalar, yasa koyucular tarafından oluşturulur, yürürlüğe konulurdu. Yasa koyucular, uygulanması gereken ve yürürlükte uygulanan yasaların kutsal, değişmez, çığnenmez; tanrıların emirleri olduğunu söylemekteydiler. Bu görüşü benimseyen toplumlara göre eğer bu kurallara uyulmazsa tanrılar o topluma lanetler gönderirdi. Bu yasaların *physei* yani doğa yasalarından hiçbir farkı yoktu. *Thesei* de tanrı yapısı yasalar olarak bilinirdi. *Thesei* ve *physei* arasında bu ayırım yapılmadan önce yani sofistlik harekete kadar, bu ikisi aynı şeyin iki farklı alandaki isimleri olarak görülmüş aralarında herhangi bir ayırım yapılmamış, ikisi de aynı niteliklere sahip farz edilmiştir. (Şenel, 1968:108)

Thesei ve *physei* kavramları arasındaki farkın dikkat çekmesinde en önemli etken ekonomide yaşanan değişim olmuştur. Antik Yunan’da ticaretin gelişmesi, farklı kültürlerle de tanışıp kaynaşmaya vesile olmakla birlikte, bu durum insanların kendi toplumlarını farklı toplumlarla karşılaştırmalarını da beraberinde getirmiştir. Yunan halkı bu kaynaşma ve karşılaştırmalar sırasında, *physei* yani doğa yasalarının her yerde aynı olduğunun fakat *thesei* olanın, farklı yerlerde değişik uygulamalarla ortaya koyulduğu ve uygulandığını görmüştür. *Thesei*, sosyal düzeni koruyan kanunlardı. Bunlar o zamana kadar tanrıların buyurduğu yasalar olarak

bilinmekte ve yasa koyucu tarafından uygulanılması gerçekleştirilmekteydi. Sosyal yaşamda yaşanan bu farklılıklar, ekonomik, siyasi gelişmelerle birlikte farklı soruların kafalarda oluşmasına neden olmuştur. Sosyal düzeni korumak adı altında uygulanılmaya çalışılan *thesei* olarak anılan kanunların, insanların yararına olup olmadığı soruları sorulmaya ve eskisi gibi tanrı buyruğu olmadığı görüşü benimsenmeye başlanmıştır. Sosyal düzenin bel kemiği olan *thesei*, insanlar tarafından koyulmuştu ve yine onlar tarafından değiştirilebilirdi. Bir nevi halk tabakaları siyasi bir güç olarak ortaya çıkınca, değişmez, tabii, kutsal gösterilen sosyal kuralların hiç de kendi yararına işlemediğini gördü. Bunların kutsallığı, değişmezliği konusunda şüpheyeye düşmüştür. (Şenel. 1968:109)

Bu duruma ilk olarak dikkat çeken düşünürler ise sofistler olmuştur. Sofistler, dönemlerinde birçok konuyu ele aldıkları gibi, kendilerinden önceki düşünürlerden farklı olarak felsefi problemlerini, doğa alanından insan ve toplum alanına yöneltmişler ve bu nedenle görüşlerinin temelini toplumsal düzeni sağlayan, üç alana kaydırmışlardır. Bunlar ahlak, siyaset ve hukuktur. Onların siyasi, ahlaki, hukuk alanlarındaki görüş farklılıklarının temelinde, iki kavram arasında yapmış oldukları ayırım bulunmaktadır. Bu ayırım bizi, insan yapımı olarak nitelendirilen *thesei* ile doğal olan, doğadan gelen olarak nitelendirilen *physei* kavramları ile tanıştırmıştır. Bu ayırım ile birlikte sofistler, doğa düzeni ile toplum düzenini birbirinden kesin biçimde ayırmayı başarmıştır. Onlara göre sosyal ve siyasi düzeni korumak amacıyla var olan kurumlar, kanunlar ve ahlak ilkeleri tanrı tarafından koyulmamıştır. Sofistlere göre yasalar, yasa koyucu tarafından, onların savunduğu gibi tanrıların buyruğu şeklinde onlara iletilmemiştir. Yasa koyucuların kendileri için “doğru olan” neyse, onun kanun olarak uygulandığını ileri sürmüşlerdir. Kanunlar bu nedenle değiştirilebilir özelliğe sahip olacaktır. “Sofistler, bunların büyük bir kısmının insan eliyle konulmuş düzenler (*thesei, nomos*) olduğunu, herkesin her yerde her zamanda bağlayacağı yasaların ise, ancak doğa tarafından konulmuş yasalar olduğunu ileri sürmüşlerdir.” (Gökberk, 2008: 42) Sofistlere göre toplum düzeni ancak bu doğa yasaları olarak ele alabileceğimiz yasalarla sağlanabilecektir. Çünkü doğa, içinde gerçek olanı, hakikat olanı barındırmaktadır. İnsan bilgisi ise duyu bilgisine dayandığından, *doxa*’larla hareket etmektedir ve hakikat olanın bilgisi onda bulunmamaktadır. Bununla birlikte mevcut hukukun ve sağlanması gereken adaletin tanrısal bir kökene ait olmadığı, hukuk kurallarının insanların üzerinde anlaşmış kurallar oldukları görüşü dile getirilmiştir. Bu düşünceyle birlikte insanın değişen, farklı yerlerde farklı uygulamaları söz konusu olan, insan eseri yazılı ya da yazısız hukuk kuralları yerine, evrensel, değişmez

olan hukuk kuralları olarak tanımlanan Doğal Hukuk'un var olup olmadığı araştırılmaya başlanmıştır. Böylece Doğal Hukuk görüşünü savunanlar, çeşitli görüşler geliştirmişlerdir. Bu görüşlerle beraber adaleti sağlamanın farklı yollarının bulunduğuna işaret ederek, adaletin değişik köklerinin var olduğunu ileri sürmüşlerdir. "Tabii hukukun yandaşları, adaletin bazen insanların doğasından, bazen insanın akıl yeteneğinden, bazen de insan sezgisinden çıkarılabileceğini ileri sürmüşlerdir." (Güriz, 2001: 13) İnsan eseri olan ve toplumdaki topluma değişiklik gösteren kanunların nasıl adaleti sağlayacağı konusundaki problemlerle birlikte Doğal Hukuk'un özü olan adalet kavramı aşındırılmaya, nasıl gerçekleştirileceği konusu derinlemesine incelenmeye başlanmıştır.

Doğal hukuk düşüncesinin temelinde yatan asıl düşünce ise evrensel adaleti ortaya koyma fikridir. Böylece, Doğal Hukuk'un çıkış noktası olan *thesei-physei* geriliminde yaşanan, insan yapımı olarak nitelendirilen *thesei* olana güvensizlik, evrensel olamı araştırma isteğini uyandırmış olacaktır. Bununla birlikte gelişme gösteren Doğal Hukuk görüşüyle adalet, evrensel bir anlam kazanacak ve böylece her yerde geçerli, toplumdaki topluma değişmeyen bir adalet düşüncesi ortaya koyulacaktır. Özellikle de bu görüş, Stoa Okulu tarafından benimsenecektir.

Stoa Okulu'nun temel kavramlarını Logos(akıl), Phusistan "*Physis*" (doğa) oluşturur. (Cevizci,2010) Logos ise evrensel akıldır. Ve bütün insanlarda ondan bir parça bulunmaktadır. Her şey Stoalılara göre bu akıldan pay almıştır. Bu görüşlerinden dolayı evrensel eşitlik fikrinin savunucusu olmuşlardır. İnsanların aynı evrensel aklın yasalarına tabi olmaları gerektiği fikrini savunan Stoalılar, insanların çeşitli devletlerde farklı kanunlar altında yaşamalarını reddedip, evrensel bir devletin çatısı altında aynı kanunların herkese aynı uygulandığı dünya yurttaşlığı fikrini savunmaktadırlar. Bu görüşleriyle birlikte Stoalılar Sofistlerle başlayan *thesei-physei* ayrımını bir derece daha ileri götürdüklerini görmekteyiz. Onlara göre insanı tek bağlayan yasa doğa yasasıdır. Stoacı görüşe göre doğanın yasasına boyun eğmek, Stoa ahlakının başlıca bir ilkesidir. (Gökberk, 2008: 94) Burada Stoa Okulu'nun siyasi hukuki görüşlerinin ahlaki görüşleriyle harmanlandığını görmekteyiz. Doğal Hukuk'un savunucusu olan Stoalılara göre Doğal Hukuk ve adalet tüm insanları denetimi altında tutmaktadır. Doğal Hukuk öğretilerinde savunulan ve adaleti gerçekleştirmeyi amaçlayan doğa yasaları, dünya yurttaşlığını savunan Stoalılar için bir tür anayasa niteliğindedir. Stoalılar ilk defa Doğal Hukuk öğretilerine dayanarak insanın insan olma bakımından haklarının var olduğuna değinen ve bunu savunan okul olmuştur. Bu görüşün reddi ise

onlara göre doğal hukuka ve adalete aykırılık teşkil edecektir. Kendini dünya yurttaşı ilan eden Stoacı görüşe göre burada geçerli olacak yasanın ancak doğa yasası olacağı fikri düşüncelerinde yeşermiştir. Kökleri sofistlerde olan ve Doğal Hukuk anlayışının gelişimine yol açan bu düşünceler daha sonra Roma hukukuna temel olacaktır. (Gökberk, 2008: 97) Denebilir ki, bir eylemi yapma ya da yapmama konusunda evrensel ölçütün doğa yasaları olduğu fikri yerleşmiş ve bütün ulusların paylaştığı evrensel unsurlar içeren bir hukuk anlayışının kökleri Stoa okulu düşüncesiyle atılmıştır. Bu evrensellik görüşünü yayan stoacıların, insanlar arasında ortak bir adalet anlayışını sağlamak için ortaya koyduğu Doğal Hukuk öğretisi, evrensel adaleti sağlayacak olan hukuku gerçekleştirebileceğine olan inancıyla, zamanımızın insan hakları anlayışının yanı sıra BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin de zeminini oluşturmuştur.

İnsanlar, toplumda iyi olanın, adaletin gerçekleştirilmesi ile mümkün olacağına inanmış ve doğal hukuk anlayışının da temelinde yatan bu görüşe sıkı sıkıya sarılmışlardır. Sofistlerin bu mirasının Orta çağ döneminde kilise tarafından benimsendiğini görmekteyiz. Bu dönemde hukukun tanrısal akıldan geldiğine inanılmaktaydı. İnsan akli sadece bu var olan akıldan pay almıştı. Bu nedenle hukuku da bu akıl aracılığıyla keşfetmekteydi. Doğal Hukuk da insanın hem amaç ve doğasını açıklama konusunda hem de kilisenin kurallarına uygunluk konusunda yol gösterici bir niteliğe sahipti. “Kilise tarafından sahiplenen bu anlayışla birlikte denebilir ki: İlk çağ insanı yalnızca devletin malı iken, orta çağ insanın iki efendisi bulunmaktaydı: devlet ve kilise.” (Gemalmaz, 2011: 48) Doğal Hukuk, yürürlükte olan kanunun yanı sıra yeryüzünde bulunan en yüksek erkin bile üstünde bulunmakta ve onun da uyması gereken kuralları içermekteydi. Böyle bir düşünceyi içinde barındırsa da orta çağda adalet, kilisenin adaletiydi.

Antik çağ ve orta çağ dönemindeki devlet, yasa koyucular ve kilise, Doğal Hukuk öğretisi gibi tüm hukukun üstünde doğrunun ve yanlısın kesin ölçüsü, iyi yaşamın modeli olan bir öğretiyi sahiplenmiş olsalar da her iki dönemde de adaletin, eşitsizlik üzerinden sağlanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Doğal Hukuk öğretisini bu döneme kadar sahiplenen her kim ya da hangi kurum olursa olsun, eşitsizlik üzerine kurulmuş eşitlik anlayışı adı altında adaletin gerçekleştirilmesini sağlamaktaydı. Bu anlayış, 17. Yüzyıla kadar sürmüştür. Her ne kadar Stoacılarla birlikte insanın doğal hakkının var olduğundan bahsetmeye bir

nebeze de olsun başlansa da, bu döneme kadar adalete, toplum düzenini korumak amacıyla ihtiyaç duyulmuş olduğu söylenebilir.

17. Yüzyılda yaşanan değişimler Doğal Hukuk öğretilerinde de değişmelere gelişmelere neden olmuştur. Bu dönem, gelişen bir sınıf olan burjuva sınıfını meydana getirmiş ve bu sınıf mevcut düzende kendilerine yer edinebilmek için çeşitli gerekçeler bulmaya çalışmışlardır. Bu arayış burjuva sınıfını, stoacıların vurguladığı gibi insanların vazgeçilmez, devredilmez, doğuştan sahip olduğu hakların var olduğu düşüncesine sıkı sıkıya bağlamıştır. Doğal Hukuk öğretisi böylece kendini yenilemiş bir şekilde karşımıza çıkmıştır. Doğal Hukuk görüşü antik dönemdeki ilk çıkışını ve 17. Yüzyılda yeniden canlanmasını ekonomik değişim ile sağlamıştır. 17. Yüzyılı bu nedenle Doğal Hukuk'un Rönesans'ı olarak nitelendirebiliriz. Her dönemde Doğal Hukuk'un ortaya koymak istediğı şey belki de adaleti gerçekleştirme isteğiydi. İşte bu düşünce çerçevesinde ve Doğal Hukuk çatısı altında adaletin olması gereken düzende nasıl gerçekleştirileceğine dair sorular gitgide artmaktaydı. Olan yerine olması gereken üzerinde durmaya başlamaları, düşünürleri özellikle doğal hukuka yöneltmiştir. Çünkü böyle bir hukukun ancak insan iradesinin dışında olması gerektiğı düşünölmüştür.

Doğal Hukuk öğretisinin savunduğı salt adalet idesi anlayışıyla, felsefenin önemli disiplinlerinden biri olan hukuk felsefesinin konu alanının şekil aldığını söyleyebiliriz. (Öktem, 1983:147) Peki, hukuk felsefesi nedir? Hukuk felsefesinin şimdiye kadar birçok tanımı yapılmakla birlikte Hukuk felsefesi, hukukun ve hukuk sistemlerinin doğasını analiz eder, hukukun temelini oluşturan, hukuksal kararları belirleyen etik ilkeleri açığa çıkarır, insan ilişkilerinin dayandığı temelleri karşılıklı haklar ve yükümlölükler açısından ele alır şeklinde tanımlayabiliriz. (Işıktaç, 2010: 30) Bu tanımda adalet kavramının doğrudan ele alınmadığını görmekteyiz. Hukuk felsefesini adalet kavramına başvurmadan tanımını yapabiliyorsak bu durumda adaletin hukuk felsefesindeki yerini nasıl açıklayabiliriz? Adalet kavramı, tarihi süreç içerisinde üzerinde en fazla durulan kavramların başında geldiğini bilmekteyiz. Bu kavram, hukuk felsefesinin değer yanına vurgu yapmaktadır. Peki, adalet için hukuk felsefesi niçin önemlidir?

Öncelikle bir hukukçunun en başta yararlanmak istediğı kavramları iyi bilmesi gerektiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Günlük dilde konuştuğumuz birçok kavramı, hukuksal bir alanda ya da olayda da kullanmaktayız. Ceza kavramı bu duruma örnek teşkil edebilmektedir. Annenin çocuğuna vereceğı ceza ile suç işleyen bir sanığa uygulanacak ceza

aynı niteliğe sahip olmayacaktır ve fakat her iki durumda da uygulanacak cezanın varlığından bahsetmekteyiz. Bu durumda kavramların birebir kullanımının hukuki bir olayda birçok açık bırakabileceğine vurgu yapmak gerekmektedir. Şunu da unutmamak gerekir ki hukukun adil bir şekilde sağlanması için gerekli olan, sadece yasaları uygulamak değildir. İşte bu yüzden bir hukukçu felsefi soruşturmadan kendini geri çekmemeli ve sorularının üzerine gitmelidir. Aynı zamanda felsefecinin de temel hukuk bilgisine vakıf olmadan hukuk felsefesine yönelmesi, onu bu alanda onu ilerletmeyecek, eksik olan yanı her zaman açık kalacaktır. Bu yüzden her ikisi de birbirinden beslenmelidir.

Hukuk felsefesinin pratik ve teoride kalan yanını aynı anda ele alırsak, adalet için önemine belki bir nebze daha vurgu yapmış oluruz. Haklar konusu Doğal Hukuk görüşü temelli ortaya konulmuştur. Hak, değişebilir olanı içinde barındırıp, Doğal Hukuk gibi salt değişmez olanla çelişiyor gibi görünse de insanın insan olma bakımından sahip olduğu yaşama, mülkiyet hakkı gibi birinci kuşak haklar, Doğal Hukuk anlayışının ortaya koyup sorguladığı konular içinde yer almaktadır. İnsan hakları hukukunun uğraş alanına baktığımızda da haklar konusu üzerinde durduğunu görmekteyiz. Temelini insanın insan olma bakımından sahip olduğu haklar görüşünden alan insan hakları hukukunun, soyut olanı ele aldığını söylemekten ziyade onun birebir günlük hayatta yaşadığımız sorunlar üzerinde uğraştığına dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bu durumda insan hakları hukukunun temelinde, hak kavramının yer aldığı adaleti gerçekleştirmenin var olduğunu söyleyebiliriz. Doğal Hukuk anlayışıyla ortaya çıkan haklar, tarihi süreç içerisinde kolay kazanılmamış, insanların dışlarıyla tırnaklarıyla kazıyıp elde edilmişlerdir. Şimdiye kadar her zerresinde alın teri bulunan ve amacı adil bir yaşam olan, eşit haklara sahip insanların bulunduğu bir dünyayı amaç edinmiş görüşleri de içinde barındıran Doğal Hukuk'un köklerini, hukuk felsefesinde bulmaktayız. Adalet gibi soyut bir kavrama, toplumun refahı ve düzenini sağlama, bireyin haklarını koruma, özgür birey eşit toplum isteklerini gerçekleştirme, hiç kimsenin bir başkasının hakkına göz dikmemesini sağlama, adil yargılama, yargılanma gibi birçok görevi yüklediğimizin kaçımız farkındayız? Bu yük adalet kavramının ne kadar boynuna asılmış olsa da adalet, hukukun çatısı altında beslenen bir kavramdır. Adalet kavramının özünü içinde barındıran Doğal Hukuk anlayışı da hukuk felsefesinin içeriğini oluşturmaktadır. Hukuk felsefesi de hukuka adalet düşüncesiyle değer biçen felsefi sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kadar tarihten bahsettiğimiz doğal Hukuk anlayışı mademki adaletin tarihi süreç içerisinde nasıl şekil aldığına ışık tutup, hukuk felsefesinin içeriğini belirliyorsa, onu bilmek de o kadar

nem teŖkil etmektedir. Adalet, belki yaŖam devam ettiği sürece sürekli talep edileni içinde barındıracaktır. Lakin istemin kökenlerini bilmek, hangi aŖamalar sonucu bu günlere geldiğini öğrenmek, olması gereken ve talep edilenin bir nebze de olsa deđiŖmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA:

1. Cevizci Ahmet, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, 2010, İstanbul.
2. Çotuksöken Betül, Doğa Kavramı, İstanbul Liselerarası Felsefe Kulüpleri Platformu, 2006-2007.
3. Gemalmaz Semih, Devlet Birey Özgürlük, Legal Yayınları,2011.
4. Gökberk Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, 2008.
5. Güriz Adnan, Adalet Kavramı, TFK, 2002, Ankara.
6. Güriz Adnan, Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, 1999, Ankara.
7. Öktem, Niyazi, Hukuk Felsefesi, Üçdal Neşriyat, 1983,İstanbul.
8. Işıқтаç Yasemin, Hukuk Felsefesi, Filiz Kitabevi, 2010, İstanbul.
9. Şenel Alaaeddin, Eski Yunan'da Siyasal Düşünüş, AÜSBFY, 1968.